

ALKISTIS PROIOU – ANGELA ARMATI

Il teatro di Luigi Pirandello in Grecia (1914-1995)

Roma, Dipartimento di Filologia Greca e Latina, Sezione Bizantino-Neoellenica, Università di Roma «La Sapienza» 1998 (Testi e Studi Bizantino-Neoellenici X), σσ. XIII+349, 11 ευκ.

Ανάμεσα στους Ευρωπαίους θεατρικούς συγγραφείς του 20ού αιώνα την πιο έντονη πρόσληψη στην Ελλάδα σημείωσαν ο Μπρεχτ, ο Πιραντέλλο και ο Λόρκα, ακριβώς σ' αυτή τη σειρά. Η κ. Προίου, καθηγήτρια των Νεοελληνικών στο πανεπιστήμιο Sapienza της Ρώμης, και η Ιταλίδα συνεργάτιδά της, ασχολούνται, εδώ και περισσότερο από μια δεκαετία, με την τεκμηρίωση του pirandellismo στην Ελλάδα: η δημοτικότητα του Σικελού φιλόσοφου, πεζογράφου και δραματουργού συνεχίζεται και σήμερα με αμείωτο ρυθμό. Κατά το πρότυπο της μονογραφίας του M. Cometa, *Il teatro di Pirandello in Germania*, Palermo 1986, συγκεντρώνονται σε μια σφαιρική μονογραφία όλες οι πτυχές της πρόσληψης, από τις οποίες όμως αποκλείονται οι «επιδράσεις», έμμεσες κι άμεσες, σε Έλληνες θεατρικούς συγγραφείς (κάτι τέτοιο πραγματοποιείται π.χ. στο μελέτημα του B. Dort, «Pirandello et la dramaturgie française contemporaine», *Atti del Congresso Internazionale di Studi Pirandelliani (Venezia 2-5 ottobre 1961)*, Firenze 1967, σσ. 51-73). Ός τώρα υπήρχε μόνο η σύντομη εσοπτεία του Γιάννη Σιδέρη («Ελληνικές παραστάσεις του Πιραντέλλο», *Νέα Εστία* 70, 1961, σσ. 1599-1610), που είχε μεταφραστεί και στα ιταλικά (A. Dosi, «La diffusione del teatro pirandelliano in Grecia», *Rivista italiana di drammaturgia* 3, 1978, n. 9-10, σσ. 97-114), καθώς, ανεξάρτητα από την παρούσα μονογραφία, και η παραστασιογραφία της Σ. Ιορδανίδου, «Παραστασιολόγιο του Λουίτζι Πιραντέλλο στην Ελλάδα», *Εκκίνηση* 20 (1989), σσ. 57-62. Μερικά ελληνικά στοιχεία, όχι πολλά, υπήρχαν και στις μεγάλες βιβλιογραφίες για τον Πιραντέλλο των Barbina, Musti και Donati (A. Barbina, *Bibliografia della critica pirandelliana 1889-1961*, Firenze 1967· Luigi Pirandello, *Saggi poesie, scritti vari*, a cura di M. Lo Vecchio Musti, Milano 1973, σσ. 1361-62· C. Donati, *Bibliografia della critica pirandelliana 1962-1981*, Firenze 1986· C. Donati/A. T. Ossani, *Pirandello nel linguaggio della scena. Materiali bibliografici dai quotidiani italiani (1962-1990)*, Ravenna 1993). Η προκειμένη μονογραφία βασίζεται σε συστηματικές προεργασίες των δύο μελετητριών, που έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς και καλύπτουν, χρονολογικά, τμήματα του συνόλου της εργασίας: A. Proiou – A. Armati, «Il teatro di Luigi Pirandello in Grecia negli anni 1914-1925», *Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici* 25 (1988), σσ. 205-215, για το χρονικό διάστημα 1926-1950 *αυτόθι* 27 (1990), σσ. 293-350, το 1951-61 *αυτόθι* 29 (1992), σσ. 255-316, το 1962-1971 *αυτόθι* 30 (1993), σσ. 253-305, το 1972-1985 *αυτόθι* 31 (1994), σσ. 263-312, το 1986-1995 *αυτόθι* 32 (1995), σσ. 233-299. Τα κεφάλαια του βιβλίου αυτού ακολουθούν ακριβώς αυτή τη διάταξη. Στις προεργασίες πρέπει να συνυπολογισθούν και τα εξής δημοσιεύματα: «La fortuna del teatro di Luigi Pirandello in Grecia negli anni 1914-1935», *III Convegno Nazionale di Studi Neogreci, Palermo 19-20 ottobre 1989 – Catania, 21 ottobre 1989*, Palermo 1991, σσ. 229-237· «Traduzione et traduttori di Luigi Pirandello in Grecia», *Testi letterari italiani tradotti in greco (dal '500 ad oggi)*, Atti del IV Convegno di Studi Neogreci, Viterbo, 20, 21, 22 maggio 1993, a cura di M. Vitti, Soveria Mannelli (Catanzaro) 1994, σσ. 271-289; «O Luigi Pirandello και η ελληνική κριτική», *Πρακτικά Α' Διεθνούς Συνεδρίου Συγκριτικής Γραμματολογίας 28 Νοεμβρίου – 1 Δεκεμβρίου 1991*, Αθήνα 1995, σσ. 413-428.

Οι σελίδες με ρωμαϊκή αρίθμηση συμπεριλαμβάνουν τον πίνακα περιεχομένου, μια

σύντομη «premess»», καθώς και τις συντομογραφίες της σχετικής βιβλιογραφίας. Τα επιμέρους κεφάλαια ακολουθούν το σχήμα των έως τώρα επιμέρους δημοσιεύσεων: I 1914-25 από την πρώτη παράσταση στα ελληνικά έως τις παραστάσεις του Σπύρου Μελά στο «Θεάτρο Τέχνης» το 1925 (σσ. 1 εξ.), II 1926-50 τις παραστάσεις έως τον Κάρολο Κουν και το «Θεάτρο Τέχνης» (σσ. 11 εξ.), III 1951-61 από την παράσταση, από τον Κουν, τεισάρων μονόπρακτων με γενικό τίτλο «Γυμνές Μάσκες» έως την παράσταση του Μυράτ, του «Απόψε αυτοσχεδιάζουμε» (σσ. 67 εξ.), IV 1962-71 παραστάσεις του Πιραντέλλο σε περιοδείες στο Αιγαίο, την Κύπρο, την Αίγυπτο και την Πορτογαλία (σσ. 127 εξ.), V 1972-85 «Οι γίγαντες του βουνού» στη σκηνοθεσία του Σπύρου Ευαγγελάτου και το θέμα της κριτικής: Πιραντέλλο και φασισμός (σσ. 179 εξ.), VI 1986-95 από την επέτειο των 50 χρόνων από το θάνατό του ως το «Χωρίς να ξέρεις πώς» του «Θεάτρου Τέχνης» σε σκηνοθεσία του Γιώργου Λαζάνη (σσ. 229 εξ.).

Ο τόμος μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως εγχειρίδιο και ως λεξικό· σ' αυτό βοηθούν τα παραρτήματα: «Elenco delle rappresentazioni pirandelliane in Grecia dal 1914 al 1995» (σσ. 295 εξ.), «Indice dei nomi in italiano» (σσ. 321 εξ.), «Indice dei nomi in greco» (σσ. 336 εξ.), «Indice delle opere pirandelliane» (σσ. 341 εξ.), «Indice dei titoli in greco di opere pirandelliane» (σσ. 343 εξ.), «Indice dei quotidiani e periodici greci» (σσ. 345 εξ.), «Indice dei quotidiani e periodici italiani e stranieri» (σσ. 349 εξ.). Πρόκειται για συστηματική εργασία, που καταγράφει την απήχηση των παραστάσεων στον Τύπο, συγκεντρώνει και αναλύει μελετήματα και δοκίμια για τον Πιραντέλλο. Δεν επεκτείνεται όμως, όπως αναφέρθηκε εισαγωγικά, σε «επιδράσεις» του Πιραντέλλο σε θεατρικούς συγγραφείς, κυρίως στο χρονικό διάστημα του Μεσοπολέμου. Ως πιο γνωστό παράδειγμα θα μπορούσε να αναφερθεί κανείς την κωμωδία «Ο Οθέλλος ξαναγυρίζει» του Νίκου Καζαντζάκη (1936/37, δημοσιευμένη στη *Νεά Εστία* 72, 1962, σσ. 1522-69), που αποτελεί εξαίρεση ανάμεσα στις υπαρκτά τραγωδίες με μυθική ή ιστορική θεματολογία και φέρνει σαφώς το στίγμα του προβληματισμού του πιραντέλλικου παιχνιδιού των ρόλων στο «Sei personaggi in cerca d' autore» (ο Καζαντζάκης είχε ετοιμάσει για το Εθνικό Θέατρο πιραντέλλική μετάφραση, που δεν παραστάθηκε ποτέ· για ανάλυση βλ. Θ. Γραμματάς, «Ο 'Οθέλλος ξαναγυρίζει'. Το μεταθέατρο του Νίκου Καζαντζάκη». Από την *τραγωδία στο δράμα*, Αθήνα 1994, σσ. 85-95)· ή θα μπορούσε να αναφερθεί το «Πηγάδι» του Δημήτρη Χατζή (κείμενο τώρα στο Ν. Γουλαντρή, *Βιβλιογραφικό μελέτημα (1930-1989) Δημήτρη Χατζή*, Αθήνα 1991, σσ. 289-312· για ανάλυση βλ. Γ. Λαδογιάννη, «Δύο δραματουργικές δοκιμές του Δημήτρη Χατζή», *Επί σκηνής ο λόγος*, Αθήνα 1995, σσ. 53-92, ιδίως σ. 68). Ο Πιραντέλλο εξακολουθεί να είναι θεατρική επιτυχία και μετά το 1995, όπως δείχνει το «Απόψε αυτοσχεδιάζουμε» στο «Αμφι-θέατρο» 1997/98. Η ιστοριογράφηση των προσληπτικών διαδικασιών στο νεοελληνικό θέατρο και των επιμέρους προσληπτικών πορειών ορισμένων συγγραφέων ανήκει στις άμεσες προτεραιότητες της θεατρολογικής έρευνας (βλ. π.χ. W. Puchner, «Influssi italiani sul teatro greco», *Sincronie* II/3 (1998), σσ. 183-232, όπου και το κεφάλαιο «Sulle tracce del pirandellismo in Grecia» σσ. 224-230). Για την τύχη του Πιραντέλλο στο σημερινό θέατρο άλλωστε οργανώθηκε το 1993 τριήμερο συνέδριο από το Ιταλικό Ινστιτούτο Πολιτισμού στην Αθήνα, το Εθνικό Κέντρο Πιραντέλλικών Σπουδών στο Agrigento και το Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών, του οποίου έχουν δημοσιευτεί και Πρακτικά: Istituto Italiano di Cultura in Atene / Centro Nazionale di Studi Pirandelliani di Agrigento / Dipartimento di Studi Teatrali dell' Università di Atene, *Atti del Convegno «Pirandello e il Teatro»*, Atene, 18-19-20 Marzo

1993, Atene 1995 με τα εξής δημοσιεύματα: Remo Rapetti, «Presentazione» (σ. 3), W. Puchner, «Indirizzo di saluto» (σσ. 4-6), Enzo Lauretta «Pirandello e il teatro» (σσ. 7-16), Sarah Zappulla Muscarà, «Il teatro in dialetto di Pirandello» (σσ. 17-42), Conrado Donati, «Enrico IV: la maschera della follia» (σσ. 43-58), Andrea Bisicchia, «Enrico IV di Luigi Pirandello: cronistoria di un testo e delle sue interpretazioni» (σσ. 77-93): οι ανακοινώσεις του Renato Tomasino, «Pirandello e l' attore» και του Κ. Γεωργουσόπουλου, «Το θέατρο του Πιραντέλλο στην Ελλάδα» δεν δημοσιεύτηκαν, γιατί δεν είχαν παραδοθεί τα σχετικά κείμενα στη συντακτική επιτροπή.

Για τη διαφώτιση των προσληπτικών μηχανισμών στο ελληνικό θέατρο του 20ού αιώνα, και ιδίως για τον Πιραντέλλο, που έχει μια συνεχή παρουσία περίπου 80 ετών, η μονογραφία αυτή αποτελεί βάση και σημείο αναφοράς κάθε περαιτέρω μελέτης. Παραμένει να ευχρηθούμε να επεξεργαστούν οι συντάκτριές της και μια ελληνική μετάφραση, για να φτάσει στο φυσικό της κοινό και να έχει την απήχηση που της αξίζει. Για τη διεθνή πιραντελλική έρευνα αποτελεί η μονογραφία έναν ευπρόσδεκτο εμπλουτισμό, που επιτρέπει, σε σύγκριση με τις άλλες εθνικές μονογραφίες που υπάρχουν, και μια γόνιμη σύγκριση και προσέγγιση της απήχησης του Πιραντέλλο στο σύγχρονο κόσμο με ευρύτερα βάλκανικούς λαούς η πρόσληψή του ήταν και είναι τόσο έντονη και γιατί. Ή ποιες είναι οι βαθύτερες αιτίες, που κρατούν τον pirandellismo ακόμα και σήμερα ζωντανό, στην Ελλάδα και σε άλλους ευρωπαϊκούς λαούς, αν υπάρχει μια ιδιαίτερη προσέγγιση στο Σικελό δραματουργό υπό το πρίσμα της mediterraneità κτλ.

ΒΑΑΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΘΑΕΜΑΧΟΣ ΜΟΥΔΑΤΣΑΚΙΣ

Η Θεωρία του Δράματος στη Σχολική Πράξη. Το Θεατρικό Παιχνίδι – Η Δραματοποίηση. Ως μέθοδος προσέγγισης των αφηγηματικών κειμένων.
Αθήνα, Καρδαμίτσα 1994. Σελ. 252, σχήματα.

ΘΟΔΩΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΑΣ

*Fantasyland.**Θέατρο για Παιδικό και Νεανικό Κοινό*

Αθήνα, τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός 1996 (Θεατρική Παιδεία 1). Σελ. 324, 46 εικ.

Ο χώρος του παιδικού και νεανικού θεάτρου εξελίσσεται στην Ελλάδα πολύ δυναμικά από τη δεκαετία του 1970. Το φαινόμενο του πολλαπλασιασμού των παιδικών σκηνών οδήγησε, σε συνδυασμό με μια πιο συστηματική ενασχόληση με την παιδική λογοτεχνία εκ μέρους των Παιδαγωγικών Τμημάτων Δημοτικής Εκπαίδευσης στα πανεπιστήμια, και σε μια θεωρητική ή και εμπειρική ενασχόληση με το φαινόμενο υπό μορφήν άρθρων και κατ'εξοχήν δημοσιεύσεων και εμψυχωτών, που προσπαθούν να βάλουν κάποια τάξη στο εκ πρώτης όψεως χαοτικό φαινόμενο και να προβάλουν την ανάγκη της ύπαρξης σχολικού θεάτρου. Σ' αυτή την προσπάθεια συμμετέχει ένα πλήθος συγγραφέων και μελετητών, ανάμεσα σε άλλους οι Άλκηστις, Αναγνωστόπουλος, Βογιατζής, Γαλάντης, Γιάνναρης, Δαράκη, Θεοχαρή-Περάκη, Καργαλέρη, Καλογεροπούλου, Κουρετζής, Ματθαίος, Πά-